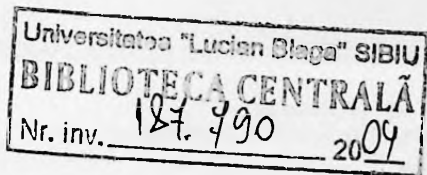

BRÂNCUȘI
ÎMPOTRIVA
STATELOR
UNITE

TRADUCERE DE
PETRU COMARNESCU

EDITURA DACIA CLUJ 1971

PASĂREA MĂIASTRĂ INTR-UN TRIBUNAL DIN NEW YORK

Tipărit pentru prima oară în mod integral, textul acestei stenograme reprezintă mai mult decît un document senzațional. El este un simbol al încercărilor vane de a pune în balanța judecăților pripite adevărurile eterne ale artei. O pasăre măiastră este taxată la vamă drept un simplu obiect de utilitate practică. Brâncuși intentează un proces de răsunset, care avea să-i consolideze faima mondială și totodată să consfințească principii estetice noi, izbucnite impetuos în cîmpul imaginației și al inteligenței. Artă învinge legea, iar legea devine flexibilă și se pleacă în fața artei.

Stenograma aduce în fața noastră nu numai mentalități, ci și tipuri și caractere. Se înfruntă generații, idei felurite, prejudecăți, invidii. Judecătorii și avocații pun întrebări care s-au pus și se mai pun adesea în fața artiștilor. Examenul este trecut în mod strălucit, deoarece martorii sînt însoțiți de o întregă suită de savanți și artiști. Sînt judecate criteriile care au condus diferite galerii la achiziția lucrărilor de artă modernă. Critici prestigioși pledează la bară în favoarea celui care a revoluționat formele sculpturii. Urmărim depozițiile unor sculptori cunoscuți ca Epstein, care își descrie emoția în fața păsării măiestre, citim cu uimire declarațiile lui Robert Aitken și Thomas Jones, care privesc impasibili creația lui Brâncuși negîndu-i orice valoare. Deși Aitken vorbește cu vanitate despre statuile sale răspîndite de la un țărm la altul al Americii, se vede cît de colo că înțelegerea sa asupra artei este foarte limitată.

În același timp, Frank Crowinshield, Henry McBride, Forbes Watson, critici de artă, editori ai unor reviste reputeate, William Henry Fox, director al Muzeului de artă Brooklyn, aduc nu numai cunoștințele lor de specialitate drept argumente, ci și propriile lor impresii, pe care le descriu în cadrul

arid impus de scenariul procesului. Figura pictorului și fotografului Edward Steichen, care a urmărit în atelierul sculptorului din Paris nașterea acestei păsări și care a achiziționat-o pentru propria sa colecție, este sufletul acestui proces purtat de o întreagă suită de personaje menite să capete treptat consistență teatrală. Reviste de artă și cărți de artă sînt înscrise ca probe juridice. Jacob Epstein aduce în fața instanței o sculptură antică, spre a arăta noblețea surselor de inspirație ale artistului. Insuși Brâncuși este chestionat iar el depune, între altele, drept documente ale studiilor sale, acte de la Școala de arte și meserii din Craiova și Școala de arte frumoase din București. Sînt întrebate dicționare de artă și reproduceri, sînt citate galerii din Franța, Anglia, Germania, Belgia etc. unde sînt adăpostite opere de Brâncuși. Galeria națională a României este menționată printre acestea.

În fața unei adevărate ofensive estetice, antipaticul Higginbotham este nevoit să cedeze pas cu pas iar celălalt avocat al guvernului, Wilson, să se cufunde în întrebări naive și ridicule. Pasărea turnată în bronz și șlefuită cu atîta măiestrie, încît asupra ei pare să fi trecut însuși mîna naturii, devine corp delict, este judecată și defăimată, dar fascinația ei se exercită fără opreliște. Dezvăluindu-și în clipe fugare forța magică, ea îi intrigă și-i revoltă pe vameșii artei, care nu sînt în stare să-i pătrundă tainele și care, în ultimă instanță, sînt determinați să cedeze și să se umilească. Ne vor surprinde ignoranța, obtuzitatea, reaua-credință? Poate. Ele au însoțit întotdeauna marile personalități, dar pentru întîia oară au răsărit cu întregul lor alai într-o sală de tribunal, încercînd să măsoare imponderabilul creației cu mărunte concepții utilitariste. Pentru unii ca ei avea să spună Brâncuși odată: privește pînă cînd ai să vezi!

Despre opera marelui sculptor vorbesc azi multe studii sem-nate de savanți cu renume mondial. Procesul de odinioară cuprins în Dosarul 209109—G și desfășurat la New York cu începere din 21 octombrie 1927, reinvie doar o amintire urită, un vis rău al artistului. Și totuși, acum, cînd are drept replică în țara noastră Colocviul ce poartă numele Brâncuși, acest dosar devine un viu element de arhivă, peste care istoria sculpturii moderne nu poate să treacă. Avîndu-și obîrșia în misterioase credințe și basme străvechi, păsările măiestre au ciștigat

pe deplin nu numai America, ci și celelalte continente. Operele sculptorului plecat din umbra Carpaților domină celebre galerii și nimeni nu le mai pune la îndoială atributele frumuseții. Pasărea care a surprins prin extraordinara noutate a viziunii a intrat de mult în legendă și a îmbogățit ornitologia cu o specie deosebită, inventată nu în imperiul biologic, ci într-o genială fantezie umană. Concurând stincile sculptate de vânt și de ape, ea pare să fi împrumutat chiar și vehiculelor spațiale linia, elanul și năzuința.

Întors din America la sfârșitul anului 1968, după ultima sa călătorie peste ocean, Petru Comarnescu a adus cu sine, ca pe un trofeu, fotocopiile stenogramei de față. Citind-o și adnotând-o, urma să scrie un capitol despre acest proces în monumentală sa monografie consacrată lui Brâncuși (în pregătire la Editura Meridiane). Apoi s-a gândit că un astfel de document ar putea să intereseze el însuși un public foarte larg și să constituie un moment tipic din geneza artei moderne. S-a decis să-l traducă și să-l publice, însoțindu-l de un studiu introductiv. Din păcate, ochii lui s-au închis înainte ca acest proiect — și multe altele încă — să se poată materializa. Spațiul destinat eseului său va rămâne alb pentru totdeauna.

Încredințând tiparului această traducere, ținem să aducem mulțumirile noastre lui Gheorghe Edmond Cussi, care a îngrijit ediția de față și a asigurat corecta apariție a textului.

Traian Filip

Martie, 1971.